

підстави ряду дослідників зробити висновок про незначне поширення Реформації на Волині, незважаючи на згадки про успіхи “єресі”, що належать *А.Курбському, І.Вишенському, Г.Смотрицькому*. Щоправда, на сьогодні ця точка зору переглядається дослідниками. До оточення *В.-К.К. кн. Острозького* входили представники волинського шляхетства, що були аріанами: слуга кн., володимирський гродський писар і правник Станіслав Кандиба, маршалок двору князя Гаврило Гостський (Гойський), Мотовило. Перший у своїх маєтках розорив православну церкву, другий відкрив у Гощі аріанську школу, третій взяв участь у католицько-православній полеміці. Самі сочиніани вважали *В.-К.К. кн. Острозького* своїм покровителем і навіть послідовником. Поділяючи цю думку, соцініанин Еразм Отвінський присвятив йому віршовані притчі Христа. Непрямим свідченням поширення антиринітаризму на Волині та, можливо, наявності його послідовників у Острозі, можуть служити дані передмови до *Острозької Біблії*, написаної *Г.Смотрицьким*. Він вже в перших рядках заявляє, що Біблія повинна допомогти православним у боротьбі з “єретиками” (“избавитися тревльнення противных ветров єретических ухищрения”), згадуючи нижче Арія і, відтак, спрямовуючи свої слова в першу чергу проти його послідовників-антиринітаріїв. *Г.Смотрицький* навіть полемізує з ними, посилаючись на текст *Острозької Біблії*. Таким чином, поширення різних реформаційних течій знаходило відгук і у найбільшій пам’ятці острозького друкарства, яку тому можна розглядати певною мірою як відповідь радикальній реформаційній пропаганді. Подібне навантаження несли також і деякі інші острозькі видання. Так, підготовлені гуртком кн. *А.Курбського* і надруковані в Острозі “*Книга о постничествѣ*” (1594) та “*Маргарит*” *Іоанна Златоуста* (1595) повинні були показати відмінність поглядів “єретиків” від поглядів отців церкви, на які вони

посилялися. В передмові до “Книги...” здійснено співставлення вчень “єретиків” та поглядів Василя Великого і зроблено висновок, що вони відрізняються як “твань від сонця”. Цінність книги Златоуста визначалась не в останню чергу тим, що там обґрунтовувався і захищався догмат про трійцю. У той же час українські культурні діячі використовували (“часом навіть запопадливо” - *М. Грушевський*) все корисне, що міг дати реформаційний рух, але не зв’язуючи себе з ним. Православні полемісти запозичували із творів протестантів факти та ідеї; *В.-К.К. кн. Острозький* доручив антиринітаріям давати відповідь опонентам православних у справі церковної унії - Мотивилу (відповідь на твір *П.Скарги* “Про єдність церкви Божої...”) та *М.Броневському* (славозвісний “*Апокрисис*”). У боротьбі за права “дисидентів” у Речі Посполитій православні й протестанти часто виступали спільно, роблячи навіть спроби здійснення релігійного порозуміння. Як приклад, можна навести проект релігійного об’єднання православних, лютеран, кальвіністів, чеських братів на Віленському з’їзді у 1599, куди мав прибути *В.-К.К. кн. Острозький* із вченими православними священиками (серед яких могли бути викладачі чи випускники ОА або члени острозького гуртка). Про релігійну толерантність *В.-К.К. кн. Острозького*, а в певній мірі і про атмосферу, що панувала в Острозі та ОА у кінці XVI - на поч. XVII ст., свідчили сімейні зв’язки з протестантськими родинами. Дочки *В.-К.К. кн. Острозького* були одружені з Я.Кішкою, протектором соцініан, та К.Радивілом (Радзивілом), керівником кальвіністів у ВКЛ (див. також - *Релігійне життя в Острозі*).

Лит.: Грушевський М.С. З історії релігійної думки на Україні // Духовна Україна: 36 творів.- К., 1994.- С. 53-61; Грушевський. Історія української літератури.- С. 36-45; Грушевський. Культ.-нац. рух.- С. 178, 184-185; Дмитриев М.В. Православие и Реформация.- М., 1990.- С. 106-108; Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні.- К., 1994.- Кн. 2.- С. 183-184, 206.

Римша Андрій (біля 1550 с. Пельчина - після 1595)

псевдонім А.Р. Litwin. Білоруський шляхтич герба “Півкозич”. Осідлість мав у Новоградському повіті (с. Пельчина). Де здобув освіту - невідомо. Його родичі, очевидно, належали

до кальвінізму. Від 1572 Р. пов’язав свою долю і кар’єру з домом Радивилів (Радзивилів). Був спочатку службовником Миколая Рудого, потім Криштофа-Миколая Перуна. Оскільки останнього він супроводжував у 1581 у поході під Псков, “Хронологія” (див. - “Хронологія” *А.Римши*), очевидно, була написана раніше. У

1582 перебував у ВКЛ, де посідав посаду підстарости (очевидно, управителя, намісника в маєтках Радивилів Дзевянішки, Ошмянський повіт, тепер - Литва) та Біржі (Литва). 1590, коли існувала можливість війни між Туреччиною і Річчю Посполитою, проводив вербування жовнів. Р. був одним із пропагандистів григоріанського календаря в Литві. Дані про перебування Р. в Острозі відсутні. Але оскільки був автором вірша, вміщеного в збірнику творів грецьких отців церкви (опубліковано у Вільні в 1585), гіпотетично перекладених А.Курбським чи старцем Артемієм, то, можливо, був зв'язаний з Волинню - Миляновицьким гуртком (на думку Немировського, був його членом). У випущеній 1585 польськомовній книзі "Десятирічна повість воєнних вправ... пана троцького" тексту передую епіграма Я.Радвана, яка засвідчує, що на цей час Р. вважався відомим поетом. Крім згаданого вище вірша

Римша, Андрій. "Которогоса мѣсяца что за старыхъ вѣковъ дѣло короткое описаніе"
(див. - "Хронологія" А.Римші 1581 р.)

Римша, Андрій. "Хронологія"
(див. - "Хронологія" А.Римші 1581 р.)

Роль і значення Острога в історії України XVI - перш. пол. XVII ст.

створення в XVI ст. в Острозі ОА і її розвиток не були випадковими подіями і явищами. Для цього існували як глибинні об'єктивні причини і передумови, так і вирішальний суб'єктивний фактор - діяльність кн. Острозьких і, особливо, В.-К.К. кн. Острозького. Поєднувались і діяли у комплексі принаймні декілька об'єктивних факторів і передумов, що визначали роль і значення Острога у тогочасній історії України пізнього середньовіччя і початку нового часу. До них належали наступні: 1) природно-географічний фактор: вигідне географічне розташування Острога в центрі історичної Волинської землі, порівняно м'який клімат і сприятливі умови для життя, заняті і

("на герб ясновельможного пана Остафея Воловича, пана Виленского и прочих"), відомі вірші на герби Л.Сапеги (опубліковано 1588 у Вільні у Литовському Статуті) та Ф.Скумина. "Десятирічна повість..." є поемою в 25 частинах 2200 віршах і присвячена московській виправі 1581, була написана у 1583. Р. належить переклад польською мовою книги "Хорографія або топографія". Дехто з дослідників вважає, що Р. міг викладати (а то й навчатися) в ОА.

Публ.: Которогоса мѣсяца што за старыхъ вековъ дѣло короткое описаніе (фотокопія цієї унікальної листівки в каталозі: Запаско, Ісаєвич, І.- С. 27); Перетц В.Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI-XVII вв. // Известия ОРЯС.- 1889.- Т. IV.- С. 869-938, 1218-1303; Перетц В.Н. Историко-литературные исследования и материалы.- СПб., 1900.- Т. I.- С. 69-77; Укр. поезія. Кінець XVI - поч. XVII ст.- С. 70 (на с. 67-68 текст "Хронології").

Лит.: Грушевський. Культ.-нац. рух.- С. 182; Исаевич Я.Д. Преемники...- С. 8, 14; Немировский Е.Л. Иван Федоров (около 1510-1583).- М., 1985.- С. 163-164, 177, 184; Харлампович К. Западнорусские православные школы...- С. 252, 275.

праці населення у різні пори року на цих теренах; 2) пов'язане з ним топографічне і військово-стратегічне положення; 3) геополітичне становище і розташування Острозького князівства - формування і зростання протягом XV-XVI ст. князівських володінь - домену кн. Острозьких. Істотне значення мав суб'єктивний фактор - ріст політичної і військової потужності роду кн. Острозьких і його окремих представників у ВКЛ, а після Люблінської державної унії 1569 і Речі Посполитої: кн. Острозькі займали визначні урядові, державні, адміністративні, політичні посади в державі, зокрема як керівники Київського і Волинського воєводства, Луцького і Володимирського староств та ін. Це особливо відбувалось під час правління В.-К.К. кн. Острозького, життя та діяльності його синів - *Олександра і Януша кн. Острозьких*. Саме на др. пол. XVI ст. - пол. XVII ст. припадає розквіт Острога як визначного політичного, економічного і культурного центру України. Роль Острога в історії України XVI - перш. пол. XVII ст. визначалась такими обставинами: 1) виразним лідерством кн. Острозьких на політичній арені не лише Волині, але й ВКЛ і Речі Посполитої; 2) економічною потужністю роду Острозьких, що сконцентрували у своїх руках значні